

Göz degmek hakynda

Category: Edebi makalalar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Göz degmek hakynda GÖZ DEGMEK HAKYNDА

Öňler «Ýaman gözden-dilden Hudaý saklasyn» diýen jümläni hälişindi eşiderdik. Muňa ynanmaýan türkmen ýokdy. «Göz degmek» diýen yrym gadymy döwürden bări bolupdyr. Gözi degýän adam il arasynda tanalardy. «Pylanynyň gözü bäşatardan kem däldir» ýada «Pylanynyň gözü degipdir» diýip, ýaşululardan köp eşiderdik.

Gözi deggir adam bir öye myhman bolsa, öý bikesiniň hereketine, çagasyňy diline mähri siňip, bir söz diýse, öye eýesi «Zaluwat, ygal taşlaweri» diýip, çekinmän aýdardy. Myhman «Tüweleme, tüwelemen tûf, tûf, kyrk kişiniň tüýküligi» diýip, üç gezek ygal taşlardy.

Göz degmek Muhammet pygamberiň döwürlerinde-de bolupdyr. Muhammet pygamber 570-nji ýylда Mekgede dogulýar. Onuň atasy Muhammedi Halyma enä terbiýelemäge berýär. Halymanyň üç ogly bar eken. Günlerde bir gün ýagşyzadalar Muhammedi alysa çykarýarlar. Halyma oguljyklaryndan:

- Hany Muhammet? – diýip soraýar. Olar:
- Muhammedi ak zatlar asmana alyp gitdi – diýip, jogap berýärler. Muhammet öñki äkidilen ýere düşürilýär. Enesi ondan:
- Nirelerde bolduň? – diýip soraýar.
- Perişdeler asmana çykardylar.
- Olar näme etdiler?
- İçimi nurdan doldurdylar, ýüzüme nur çagydlar – diýip, Muhammet jogap berýär.

Halyma ene bu syry hiç kime aýtmazlygy oglanlara tabşyrýar. Muhammet pygamberiň yüzünüň nury gije garaňky öýüň içini ýagtylandyrýar. Halyma Muhammede göz-dil deger diýip göwnüne getirýär. Göz dogasyny alyp, boýnuna dakýar. Oglanlara öýde oýnamagy buýurýar. Her gün baş wagt namazynyň yzyndan: «Muhammedi göz-dilden saklaweri» diýip, Alladan dileg edýär.

Halk arasyndaky ynama görä, kähalatda adamtň kimdir birine gözü gitse ýa-da mähri siňse, gözü degýär. Kähalatda çaganyň enesiniň hem öz çagasyna buýsanmak bilen sereden wagty oňa mähri siňip, gözünüň degmegi mümkünkdir. Şonuň üçinem gartaşan eneler işe ýaran ogul-gyzlary, agtyk-çowluklary düşümlü iş bitiren bolsalar: «Tüweleme, tüweleme, oglum iş bitiripdir» diýip, üç gezek ygal taşlaýarlar.

Adamyň gözünüň demire degenini görmesek-de eşitdik.

Ýer-ýurduň, adam adyny atlandyrmagy göwne makul bilmédim, sebäbi onuň nesliniň ýaman görüp, öýke-kine etmegi mümkün.

Gum içinde bir fermada güýz gyrkymy başlanýar. Ol wagtlar her fermada ýigrimi müňe golaý goýun bolardy. Güýz gyrkymyndan soň ownuk mallar sonar ýerlere geçirilerdi. Şonuň üçin gyrkymçylar bol-ha-bola salardylar. Arma-irmé bolmazdy.

Gyrkymçylaryň üstüne gözü deggir adam gelýär. Salamlaşýar, hal-ahwal soraşýar. Dili ýüwrügiň biri: «Pylan aga, dynç alar ýaly etsene» diýip, oňa yüzlenýär. Ol adam: «Älhepus, bujagaz demirjigiň işleýşini» diýen badyna, mähri siňe motorjyg-a darka ýarylýar.

Gözi degmek bahyllyk, gözügidijilik, açgozluk zerarly döräp biler diýip, gojalarymyz gulagymyza guýardylar.

Harby gullukda bir rus ýigidiniň: «Üýşüp oturan adamlaryň arasynda gözü deggir kişi bar bolsa, töweregindäki kişiler pallap başlarlar» diýip aýdany ýadymda galypdyr. Bizde bolsa adamyň saglygyny ýitirip ugramagyny köplenç göz degmeginé ýorýarlar. Halk tarapyndan adama göz degendigini ýa-da degmändigini bilmek üçin onuň depesinde içi suwly gap tutup, oňa gurşun erginini guýýarlar. Şonda gaba dökülen gurşun gözün şekilini alýar. Şol göz arkaly adama ornaşan dert zym-zyyat bolýar.

Adamyň tüýküliginde bir gudrat bolmaly diýlerdi. Ýylanyň ýeňsesinden tutanyňda agzyny açýar. Şol wagt onuň agzyna tüýkürseň, takga jany çykýar diýlerdi. Bir zada gözü gidende: «Tüf-tüf, göz degmesin» diýip, tüýkürmegiň zerurdygy baradaky ynam şondan galan bolsa gerek. Köp halatlarda gözü deggir diýip hasaplanýan adamlara ýanynda düwünçege düwüp, duz alyp gezmegi maslahat bererdiler.

Käbir adam gözüniň deggirdigini duýmaýar. Her halatda-da ynsandyr ynsandyr janly-jandarlara mähriň siňse, gözüne gözel görünse: «Tüweleme, tüweleme, tūf, tūf, tūf» diýip, üç gezek tüykürmek ynama giripdir.

Gözden-dilden goramak üçin biziň halkymyz sapakdan işilen alaja ýupe doga ýazdyrylan dagdany çagalaryň (gyzjagazlaryň) boýnuna dakýar. Oglanjylara dagdansyz alaja ýüp ýa-da düye ýüñünden işilen ince ýüp dakardylar. Doňuz dişini her bir adam ýanynda saklardy. Gelin-gyzlar boýnuna her dürli hünji düzüp, gursagynyň başyna düşüp duran, göz dogasy ýazylyp, daşyna mata tikilen üçburçlugu, tumary, gözmonjugyny, otaganý dakynardylar. Otaga togdary, sülgün ýaly owadan guşlaryň guýruk ýelegini tahýanyň depesindäki tumaryň deşigine beklärdiler. Mal-garany-da gözden goramak üçin dagdan, alaja ýüp, otaga dakardylar. Muňa:

*Düýe geldi ýataga,
Boýny doly otaga –*

diýen setirler hem şayatlyk edýän bolsa gerek. Biziň döwrümüzde-de gözü deggir adam ýok diýip bolmaz. Hudaýyň il-günümi deggir gözden-dilden saklamagyny arzuw edýärin!

Tatar ÜÝŞMEKOW. Edebi makalalar